

## วิธีสอนปัญญา

**วิธีสอนปัญญา** (Intellectual Method of Teaching) เป็นวิธีสอนวิธีหนึ่งของพระพุทธเจ้า ที่สอนให้มนุษย์คิดเพื่อพัฒนาปัญญาของมนุษย์

วิธีสอนของพระพุทธเจ้ามีหลากหลายวิธี<sup>๑</sup> และมีกลวิธีสอนแตกต่างกันไปตามวาระและโอกาสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีสอนวิธีหนึ่งที่สำคัญมากคือวิธีสอนให้คิดเพื่อพัฒนาปัญญา และวิธีสอนที่ควบคู่กันคือ วิธีสอนให้ปฏิบัติ<sup>๒</sup> (ทำ) เพื่อพัฒนานิสัยขยันอดทน ทั้งนี้เพราะพระองค์เห็นว่า ถ้าคนมีปัญญาแล้ว มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ก็จะสามารถพัฒนาชีวิตให้ปราศจากทุกข์ (มีความสุข) ได้

### ภูมิหลังอันเป็นสมมติฐานของบทความเรื่องนี้

ถ้าเราสามารถประยุกต์วิธีสอนของพระพุทธเจ้ามาสอนวิชาต่างๆ ให้นักเรียนรู้จักคิด (คิดเป็น) ก็จะมีประโยชน์มาก แต่เนื่องจากการสอนให้เด็กคิดเป็นนั้นเป็นเรื่องที่ **พูดง่ายแต่ทำยาก** หนึ่งคำว่า “สอน” หรือ “การสอน” นั้นแต่ละคนก็มีความเข้าใจต่างๆ กันตามฐานคิดของแต่ละบุคคล ในแง่ของภาษา การสอนตามความหมายของภาษาชาวบ้าน หมายถึง สอนให้รู้ แต่ในแง่ของภาษาศาสตร์ หมายถึง สอนให้ทำได้คิดเป็น ในวงการศึกษาคัด

สอนให้รู้ แต่ในวงการพระพุทธศาสนาต้องสอนให้ทำได้ปฏิบัติได้ เพราะพุทธศาสนาเป็นศาสนาปฏิบัติ นั่นคือ สอนให้ปฏิบัติธรรมะ ในโรงเรียนครูสอนนักเรียนให้รู้ให้จำเป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นวิธีสอนที่ง่ายที่สุด ทำได้ง่ายที่สุด การที่จะสอนให้เด็กทำได้ ต้องใช้กลวิธีสอนที่ยากกว่า สลับซับซ้อนกว่า ต้องเตรียมการสอน เตรียมอุปกรณ์การสอน และสื่อการสอนต่างๆ มากกว่า ครูส่วนใหญ่ (ทุกระดับ) ใช้วิธีบอกหนังสือ พระส่วนมากใช้วิธีบอกธรรมะ ไม่ได้สอนธรรมะ

เด็กวัยรุ่นมีปัญหาฆ่าตัวอยู่ทุกวันนี้เพราะพ่อแม่สอนลูกไม่ถูกทาง เช่น สอนให้เด็กเชื่อ สอนให้เด็กทำตามคำสั่งสอนโดยไม่แย้งเหตุผลให้เด็กรู้และเข้าใจ สอนให้เด็กรู้ให้เด็กจำ นำไปสอบโดยเด็กไม่ได้คิด พ่อแม่กลัวลูกสอบตกก็สอนให้เด็กท่อง<sup>๓</sup> ให้ไปเรียนกวดวิชา งานไม่ต้องทำ เด็กก็ขาดความขยัน ขาดปัญญา ขาดจิตสำนึก แต่เรา **ไม่เคยรู้ว่าอะไรทำให้เด็กขาดจิตสำนึก** ที่แท้การสอนเพียงให้รู้ให้จำ อย่างนกแก้วนกขุนทองนั้นแหละเป็นตัวทำลายจิตสำนึก วิธีสอนของพระพุทธเจ้า คือ **วิธีที่สอนให้เด็กคิดเพื่อพัฒนาปัญญา** ทำให้เด็กเกิดสุขตมยปัญญา จินตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา โดยสอนง่ายๆ ว่า พบอะไร เห็นอะไร อ่านอะไร ได้ยินอะไรให้เก็บมาคิด<sup>๔</sup> ก็จะทำให้เกิดปัญญา วิธีอย่างนี้อาจจะเรียกว่า วิธีสอนปัญญา ก็น่าจะได้

<sup>๑</sup> อ่านเรื่อง “การเรียนรู้และการสอนตามแนวพุทธศาสตร์” ใน **สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับ 38 หน้า 65-72.**

<sup>๒</sup> คำ “ปฏิบัติ” ในภาษาบาลีแปลว่า ปรนนิบัติ จึงพบว่าถ้าพูดถึง “การลงมือทำ” ใช้คำ จรณ และ ภาวนา ในความหมายของการปฏิบัติ

<sup>๓</sup> ตามความเป็นจริง การเรียนทุกอย่าง ผู้เรียนจะต้องใช้ความจำ เรียนอะไรก็ต้องจดจำสิ่งนั้น ๆ ได้ จะต้องฝึกใช้สมองส่วนความจำให้เป็นประโยชน์ บางเรื่องก็อาจจะท่องจำ แต่ไม่ใช้การท่องจำอย่างนกแก้วนกขุนทอง

<sup>๔</sup> นั่นคือ พระพุทธเจ้าสอนให้อย่าเชื่ออะไรง่าย ๆ (กาลามสูตร)

คนไทยไม่รู้จักใช้วิธีสอนปัญญาให้ลูกหลาน เด็กคนไทยจึงมีปัญหามากมาย ไม่รู้จักคิด คิดไม่เป็นและไม่คิด ทำให้บ้านเมืองมีปัญหามาก เมื่อคนไทยเราขาดจิตสำนึกบ้านเมืองจึงมีปัญหาทุกระดับ ตัวอย่างเช่น การเลือกตั้งทุกระดับ มีการโกงเลือกตั้ง ส่งผลให้มีการลอบทำร้ายและฆ่ากันตาย ในหน่วยงานเอกชนก็มีการฉ้อโกงกัน ในหน่วยงานราชการก็มีการโกงการซื้อราษฎร์บังหลวง กินเล็กกินน้อย กินตามน้ำกินทวนน้ำ แม้แต่ในวงการศาสนาที่มีการทุจริตคอร์รัปชัน โกงเงินวัด เบียดบังเงินทำบุญ พระฆ่าพระก็มี (ที่จริงพวกเหล่านี้คงไม่ใช่พระ เป็นพวกอลัชชี) เหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาจากการขาดจิตสำนึก เรานำเอาศีลธรรมไปสอนให้เด็กท่องจำ บอกให้เด็กทำ แต่ไม่สอนให้ปฏิบัติ ขาดตัวอย่างที่ดี สมองเด็กไม่ได้คิดความคิดจึงไม่พัฒนาปัญญาก็ไม่เกิดจิตสำนึก จึงไม่มี ลองไปตามผู้ร้ายฆ่าคนตายดูเถอะ ทุกคนรู้ศีลห้าข้อมีอะไรบ้าง เขารู้ดีแต่เขาไม่ได้ปฏิบัติตาม ลึกซึ้งของศีลเพราะเขาขาดจิตสำนึก ขาดปัญญาที่จะทำตามลึกซึ้งบทนั้น ๆ ได้

การสอนโดยทั่ว ๆ ไปนั้นมีหลากหลายวิธีสอน ไม่มีวิธีสอนวิธีใดที่ดีที่สุดในการสอนครั้งหนึ่ง ๆ ในแวดวงการศึกษายุคปัจจุบัน การสอนที่ดีจะต้องสอนให้เด็กได้รับผล 5 ประการ เป็นอย่างน้อย นั่นคือ

1. ความรู้
2. ความเข้าใจ
3. ทักษะ
4. ทศนคติ
5. ความซาบซึ้ง หรือความพอใจ

ถ้าครูสามารถสอนทุกเรื่องทุกวิชาให้เด็กได้รับครบทั้ง 5 ประการนี้แล้วเด็กจะคิดเป็น รู้จักคิด วิเคราะห์ วิจัย เกิดจิตสำนึก แต่ในสถานะความเป็นจริงทั้งการสอนในบ้านและการสอนในโรงเรียน หรือการสอนในวัดก็ตาม ส่วนใหญ่เน้นแต่ให้เด็กรู้เท่านั้น (ให้แต่ข้อ 1 อย่างเดียว) เด็กไม่ได้คิด ไม่มีโอกาสคิด แล้วจะเกิดปัญญาได้อย่างไร

## กรณีศึกษา

### การใช้วิธีสอนปัญญา ทดลองสอนหนังสือเด็ก

#### ก่อนอนุบาล

(ใช้เวลาคิดค้น เริ่มทดลองสอน และคอยดูผลถึง 26 ปี)

**ผู้ทดสอบสอน** นายไพบุลย์ จันทยศ

เด็กหญิงคนหนึ่งอายุขวบครึ่ง (ก่อนวัยเรียน) ซึ่งแม่ของเด็กนำมาฝากเลี้ยง จึงนำวิธีนี้มาสอนเด็กคนนี้ (วิธีนี้ พระยาอุปกิตศิลปสาร เขียนสอดแทรกไว้ในตำราไวยากรณ์ไทยของท่านในตอน วชิรภาค โดยประยุกต์มาจากวิธีสอนของพระพุทธเจ้านั่นเอง หลายท่านนำไปใช้ได้ประโยชน์มาก แต่ไม่ค่อยจะมีใครสนใจ และเขียนเป็นเอกสารที่จะอ้างอิงได้)

**ขั้นเริ่มต้น** ให้เด็กอ่าน ก.ไก่ ข.ไข่ ด้วยปากเปล่าจนท่องได้หมด... ข้อสังเกตระยะนี้ต้องให้ท่องจำ แต่เป็นการท่องโดยมีจุดหมาย ไม่ใช่การท่องแบบนกแก้วนกขุนทอง

หลังจากนั้น ไปซื้อแผ่นภาพ ก.ไก่ ข.ไข่ มาชี้ให้อ่านตามลำดับ ไม่กี่วันเด็กก็จำได้หมด

**ขั้นที่ 2** เริ่มใช้ **วิธีสอนให้เกิดสุขุมปัญญา** (ปัญญาที่เกิดจากการฟัง) เมื่อเด็กจำ ก.ไก่ ถึง ฮ.นกฮูก พยัญชนะทั้ง 44 ตัว ได้ดีแล้ว เราก็เริ่มอ่านให้ฟัง แล้วเริ่มสอนให้เด็กคิด คิดโดยฝึกให้สังเกตว่า มีพยัญชนะตัวไหนบ้าง ที่คล้ายกับตัว ก.ไก่ เราอ่านไปตามลำดับ เด็กก็จะชี้ตั้งแต่ตัว ก ฉ ณ ฎ ฏ ถ ภ แล้วให้วิเคราะห์ดูแต่ละตัวว่า ตรงไหนที่เหมือนกัน และตรงไหนที่แตกต่างกัน นี่คือ **การสอนความคิดเชิงวิเคราะห์แยกแยะ** เรียกว่า **การหาเหตุ** สอนอย่างนี้กับตัว ข.ไข่ ค.ควาย และตัวอื่น ๆ หลาย ๆ ครั้ง จนเด็กรู้จักเปรียบเทียบด้วยตนเอง

**ขั้นที่ 3** การสอนการผสมคำ เราเขียนสระ ๖ บนแผ่นกระดาษใส่ด้าม (ให้ถือได้) แล้วนำไปทาบที่ ก.ไก่ เราอ่านให้ฟัง ก. -๖ กา แล้วให้เด็กอ่านออกเสียงตาม ทำซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้ง แล้วให้เด็กลองทำเอง

อ่านเอง ตอนแรกเด็กอาจจะปะปะ ๗ ๗ หน่อย แล้วจะค่อยคล่องขึ้น (ขั้นนี้ยังเป็นขั้น สุตมยปัญญา) สระตัวอื่น ๆ ก็ทำอย่างเดียวกันให้เด็คนำสระไปทาบอ่านจนทำได้ หลังจากนั้นก็เขียนให้อ่าน

**ขั้นที่ 4** เริ่ม **สอนจินตมยปัญญา** (ปัญญาที่เกิดจากการคิด) ฝึกให้คิดด้วยการให้คิดหาคำที่มีเสียงสระเดียวกัน. เช่น กลุ่มคำที่มีเสียงสระ ะ ก็มี กา ตา ขา ยา นา วา มา อา ฯลฯ กลุ่มสระ ะเออ (เอือ) ก็มี เกลือ เวือ เสือ ฯลฯ นี่คือการคล้องจอง 1 พยางค์

พอได้แล้วก็ฝึกหาคำคล้องจอง 2 พยางค์ โดยเราว่าให้ฟังก่อน เช่น กินข้าว ยาววา ตาดู หูฟัง รังนก ฯลฯ แล้วให้เด็กลองพูดสลับกับที่เราพูดขึ้นก่อน เช่น

เราพูด	ไปไหน	เด็กพูด	ใจดี
เราพูด	สีแดง	เด็กพูด	แมงมุม
เราพูด	สุ่มไฟ	เด็กพูด	ไล่ตี
เราพูด	ดีใจ	เด็กพูด	ในครัว
			ฯลฯ

จากนั้นไปสอนคำคล้องจอง 3 พยางค์ แล้วให้ฝึกคิดแต่งประโยค เราทำเป็นตัวอย่าง เช่น คำว่า **แมว** เราแต่งประโยคว่า **แมวไล่หนู** แต่งประโยคตัวอย่างให้เด็กสัก 6 - 7 ประโยค จากนั้นให้เด็กลองแต่งประโยคดู จนทำได้คล้อง วิธีสอนให้คิดผสมคำนำเอาสระและพยัญชนะมาผสมกันอ่านเป็นเสียงอย่างนี้เป็นการเริ่ม **สอนภาวนามยปัญญา**<sup>๕</sup> การนำเอาคำต่างๆ มาคิดเรียงเป็นประโยค วิธีคิดแบบนี้เรียกว่า **คิดวิเคราะห์หาผล** นอกจากเอาหนังสือมาฝึกความคิดแล้ว ก็ใช้สิ่งที่พบเห็นมาฝึกให้เด็กคิดได้ด้วย เช่น เมื่อเราเล่นนิทานให้ฟัง ก็ให้เด็กคิดวิพากษ์วิจารณ์ตัวละครแต่ละตัวว่า มีข้อดีข้อเสียอย่างไร แม้แต่ข่าวโทรทัศน์ ข่าวหนังสือพิมพ์ ก็สามารถนำมาตั้งประเด็นให้เด็กคิดวิเคราะห์วิจารณ์ แยกแยะมุขดี มุขเสีย ข้อผิด ข้อถูก... จากการสังเกตที่เราฝึกคิดให้แก่เด็กนี้พบว่า บางเรื่องเราไม่ได้ฝึก แต่เด็กคิดเองได้อย่างน่าแปลกใจ

## ผลที่ได้

จากเด็กอายุขวบครึ่ง เริ่มสอนอ่าน พออายุ 2 ขวบกว่า เด็กอ่านหนังสือพิมพ์ได้ และเริ่มมีนิสัยชอบอ่านหนังสือ พออ่านหนังสือได้ก็เริ่มไปคุ้ยหนังสือ อ่านพระอภัยมณี อ่านสามก๊กได้

พ.ศ. 2528 อายุ 3 ขวบ นำไปเข้าโรงเรียนอนุบาลในค่ายเม็งรายมหาราชจนอายุ 6 ขวบ (2531) เข้าเรียนโรงเรียนประถมศึกษาบ้านสันโค้งอำเภอเมืองเชียงราย

**ตำราฝรั่ง**<sup>๖</sup> ว่าไว้ว่า “ถ้าสอนหนังสือให้เด็กอนุบาลพอโตขึ้นไปเรียนชั้นประถมสมองเด็กจะเสื่อม เด็กจะเรียนอ่อน จะสอบตก” ผู้ทดลองสอน ก็ใจไม่ได้อดหวั่นไหวไม่ได้ รอดผลการเรียนว่า เด็กจะเรียนอ่อนไหม จะสอบตกอย่างที่ตำราฝรั่งว่าไว้หรือไม่

ปรากฏว่า ภาคเรียนแรก เด็กได้คะแนนนำในห้อง ก็โล่งอกไปที่ พอภาคเรียนที่สอง คะแนนนำอีกโล่งอีกที จากนั้น ได้ติดตามดูผลการสอบทุกครั้ง จนเรียนจบชั้นประถมปีที่ 6 คะแนนนำตลอด

จบ ป.6 เข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนดำรงราษฎร์สงเคราะห์ ได้ติดตามดูผลการสอบทุกภาคเรียนจนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปรากฏว่าสอบได้คะแนนนำโดยตลอดอีก

พ.ศ. 2543 จบ ม.6 ไปสอบเอนทรานซ์เข้ามหาวิทยาลัย ผลปรากฏว่า มีชื่อติดเข้ามหาวิทยาลัยได้ถึง 4 แห่ง คือ

1. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
4. มหาวิทยาลัยโยนก

มหาวิทยาลัยโยนก ที่ลำปาง เมื่อเห็นผลการเรียนย้อนหลังของเด็กคนนี้แล้ว เสนอให้ทุนเรียนปริญญาตรีจนจบ ถ้าจบปริญญาตรี จะให้ทุนไปเรียนต่อปริญญาโทที่สหรัฐอเมริกา และถ้าได้ปริญญาโท ก็จะให้ทุนเรียนถึงปริญญาเอก (สอบเอนทรานซ์ครั้งเดียวได้ทุนเรียนถึงปริญญาเอก)

<sup>๕</sup> ภาวนา แปลว่า ทำให้ดีขึ้น เพิ่มขึ้น พัฒนาขึ้น ตรงกับภาษาอังกฤษ development

<sup>๖</sup> น่าเสียดายที่จดมาแต่ข้อความนั้น ไม่ได้จดชื่อหนังสือ และชื่อผู้แต่งมาด้วย ที่ตำราฝรั่งว่าอย่างนั้นก็เพราะว่าเด็กยังอายุน้อย สมองยังพัฒนาไม่พร้อมที่จะเรียน แต่ทุกสิ่งย่อมมีข้อยกเว้น

แม่ของเด็กคนนี้ตกลงใจให้เข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยโยนาก ลำปาง ใช้เวลาเรียนเพียง 3 ปี จบปริญญาตรีเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง พ.ศ. 2547 ขณะนี้มหาวิทยาลัยโยนากให้ทุนส่งไปเรียนที่มหาวิทยาลัยเท็กซัส (University of Texas) สหรัฐอเมริกา ผู้เขียนมีความเห็นว่า ผลของวิธีสอนของพระพุทธเจ้าตำราฝรั่งก็สู้ไม่ได้

### ข้อสังเกต

1. ตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องนี้ เด็กคนนี้อาจจะเป็นเด็กอัจฉริยะก็ได้ แต่ผู้เขียนเชื่อแน่ว่า วิธีสอนปัญญา ตามแบบวิธีสอนของพระพุทธเจ้าต้องมีส่วนในการสร้างความคิด ให้เด็กรู้จักคิด รู้จักเรียนรู้อย่างมีความคิด เด็กจึงประสบความสำเร็จ

2. การสอนธรรมะ เรามักสอนเพียงให้เด็กรู้ธรรมะ แต่ไม่ได้สอนให้เด็กปฏิบัติธรรมะ เด็กจึงไม่เกิดจิตสำนึก

3. การเรียนการสอนต้องมีทั้งจำ รู้ ทำได้ ทำเป็น และคิดได้ คิดเป็น จะเกิดจิตสำนึก การเรียนรู้อะไรก็ตามไม่ใช่รู้เพื่อประโยชน์ตนเพียงอย่างเดียว เพราะจะกลายเป็นคนเห็นแก่ตัว จะต้องคิดถึงประโยชน์ของผู้อื่น ของสังคม ของประเทศชาติด้วย

4. พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ตุมเหติ กิจจิง อาตปปัง แปลว่า การประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นสิ่งที่ท่านทั้งหลายจะต้องทำเอง” ดังนั้นถ้ายังเข้าใจคำว่า “สอนธรรมะ” ผิด ๆ กันอยู่ ก็คงจะผิดตลอดไป

**ไพบุลย์ จันทยศ**

## บรรณานุกรม

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **สู่การศึกษาแนวพุทธ**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2548.

วดีน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2545.

A. Morrison and D. McIntyre. **Teacher and Teaching**. Manchester, Penquin Book Ltd., 1973.

Blount, Nathan S. & Klausmeier, Herbert J. **Teaching in the Secondary School**. N.Y., Harper and Row Publisher, 1968.